

FARKLI YÜZYILLARDA BESTELENEN 4 MEVLEVİ AYİNİNİN FORM ANALİZİ FORM ANALYSIS OF 4 MEVLEVİ RITUELS COMPOSED IN DIFFERENT CENTURIES

Şirin KARADENİZ GÜNEY*

Öz

Mevlevi ayinleri, Türk musikisinin en büyük formları içerisinde yer almaktadır. Sözün ve sazın bir arada icra edileceği şekilde, Mevlevilerin zikirleri sırasında, semaya eşlik edilmesi için bestelenmiş olan eserlerdir.

Bu çalışmada Ayin besteciliğinde dönem özelliği olup olmadığının tespit edilebilmesi için önce farklı yüzyılda bestelenen beste-i kadim düğâh ayin, on yedinci yüzyıldan Nâyî Osman Dede'nin çargâh ayini, on sekizinci yüzyıldan Bursalı Sadık Efendi'nin bestenigâr ayini ve on dokuzuncu yüzyıldan İsmail Dede'nin saba ayinleri incelenmiştir. Yapılan analizlerin sonucunda elde edilen sonuçlar hem maddeler hem de tablolar halinde sonuç bölümünde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mevlevi, Ayin, Yüzyıl, Form, Analiz.

Abstract

Mevlevi rituals, as one of the biggest forms of Turkish music, are musical pieces composed as vocal and instrumental accompaniments to the sacred dances during Mevlevi invocations.

Four Mevlevi rituals, composed in different centuries, are first analysed in order to trace the characteristics of the certain makam structures in ritual settings; beste-i kadim düğâh ritual, çargâh ritual of Nâyî Osman Dede (17th cent.), bestenigâr ritual of Bursalı Sadık Efendi (18th cent.) and saba rituals of İsmail Dede (19th cent.). The data acquired at the end of the analyses are given as items and charts in the conclusion section.

Keywords: Mevlevi, Rituals, Century, Form, Analysis.

Giriş

Mevlana Celaleddin Rumi'nin (1207-1231) ardından onun düşüncelerini benimseyenler tarafından kurulan Mevlevilik tarikatı, kültürümüze pek çok zenginlik katmıştır. Mevlevi tarikatının bir ürünü olan ve Türk Müziğinin en büyük formları içerisinde yer alan Mevlevi ayinleri, Mevlevilerin zikirleri sırasında, semaya eşlik edilmesi için sazın ve sözün bir arada icra edileceği şekilde bestelenmiş eserlerdir (Karadeniz, 2013, 1). Mevlevi Ayinlerinin son haline gelmesi hakkında tarihsel süreçten Hafız Ahmet Çalışır şu şekilde söz eder:

"Mevlevi ayini Hz. Mevlana'nın belli bir usule bağlı olmadan tamamen bir vecd hali ile yapmış olduğu semanın sonradan bir sisteme bağlanması ile oluşmuştur. Hz. Pir'in düşünce, yaşayış, ilim ve aşk halinden oluşan bu sistematik yapı, oğlu Sultan Veled ve onun oğlu Ulu Arif Çelebi zamanında oluşmuştur. Hem Sultan Veled hem de Ulu Arif Çelebi'nin belirli bir düzene bağlı olmaksızın sema ettikleri bilinmektedir. Ancak sonraları bunun Hz. Mevlana'yı anmak maksadı ile periyodik hale gelmesi, mukabellenin bir sistem haline gelmesine zemin oluşturmuş ve sema meclislerine bir düzen verilmeye başlanmıştır. 15. Yüzyılda (Sultan Veled oğlu Şemseddin Emir Abid Çelebi oğlu Emir Âlim Çelebi'nin oğlu olan ve 1421 yılında çelebilik makamına gelen Pir Adil Çelebi tarafından bugünkü anlamda düzenlenen mukabele-i şerif, daha sonra 1642 yılında çelebilik makamına geçen Pir Hüseyin çelebi tarafından, tekke ve medrese kavgalarının yoğun olduğu bir dönem olmasında rağmen herkes tarafından kabul görmüş bir şekilde son düzenlemeleri yapılmış ve son halini almıştır." (Özdemir, Karadeniz, Altınel, 2017, 3).

Ayin besteciliğinde dönem özelliği olup olmadığının tespit edilebilmesi için farklı yüzyılda bestelenen beste-i kadim düğâh ayin, on yedinci yüzyıldan Nâyî Osman Dede'nin çargâh ayini, on sekizinci yüzyıldan Bursalı Sadık Efendi'nin bestenigâr ayini ve on dokuzuncu yüzyıldan İsmail Dede'nin saba ayinleri biçim açısından incelenmiştir. İncelenen ayin notaları için Rauf Yekta Bey, Zekaizade Hafız Ahmed Irsoy, Ali Rifat Çağatay, Suphi Ezgi ve Mesut Cemil Bey'in yer aldığı Konservatuar Tasnif ve Tespit Heyeti'nin 1934-1939 yılları arasında yayınladığı Mevlevi Ayinleri adlı yayımlar kaynak nota olarak kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar karşılaştırmalı olarak sonuç bölümünde tablolar halinde de açıklanmıştır.

*Dr. Öğr. Üyesi, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı

Biçim analizinde izlenen yol: Biçim açısından yapılan analizlerde mısralar temel alınmıştır. Bir mısran başladığı yerden bittiği yere kadar olan müzikal ifade bir bütün olarak kabul edilmiştir. Her müzikal ifade bir büyük harf ile gösterilmiştir. Farklı müzikal ifadeler farklı bir harf ile gösterilmiştir. Mısra sonlarında terennüm varsa mısralardan ayrı olarak kendi aralarında simgelenirilmişlerdir. A-B-C gibi büyük harfler biçimi oluşturan bölmeleri meydana getirmiştir. Bu analizlerin sonucunda selamlarda kaç bölüm bulunduğu tespit edilmiş ve biçim şemalarında gösterilmiştir. Bir örnek üzerinde izah edecek olursak

$$A^{1m} + T^1 + A^{1m \ 1/2}$$

$$B^{2m} + T^2$$

$$A'^{3m} + T^1$$

$$C^{4m} + T^3$$

$$A''^{5m} \times 2 \text{ şemasında;}$$

- A-B-C gibi büyük harfler mısraların müzikal benzerlik ya da farklılığını göstermektedir.
- Büyük harflerin üzerindeki 1m - 2 m gibi ifadeler o harfin hangi mısranın bestelenmesi ile meydana geldiğini göstermektedir.
- T harfi terennümleri ifade etmektedir.
- T harfinin üzerindeki sayılar terennümlerin birbirleri ile aralarındaki benzerlik ya da farklılıkları göstermektedir.
- X2 o mısran iki kere tekrarlandığını ifade eder.
- $A^{1m \ 1/2}$ birinci mısran yarısının tekrar edildiğini göstermektedir.
- Bir melodi geldikten sonra, ileride başka bir melodi benzer şekilde geliyor ise yeni melodiye benzediği melodinin harfi verilmiş ancak harfin yanına ' işaretini konmuştur. Bunlara benzeyen yeni bir melodi geliyorsa harfin üzerine '' konmuştur.
- **Beste-i Kadim Dügâh Mevlevi Ayin**

Kimin tarafından ve hangi tarihte bestelendiği belli olmadığı için Beste-i Kadim ve ya ayin-i kâdim¹ olarak anılan üç Mevlevi ayinden (peçgâh Mevlevi ayin, hüseyini Mevlevi ayin) biri olan düğâh Mevlevi ayin, gelenekten geleceğe ayin besteleme tekniklerinin tespit edilmesinde en eski örneklerden olduğu varsayılması sebebiyle çalışmamız içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Dügâh Mevlevi ayin, üçüncü selamda yetmiş dokuzuncu ölçüden sonra peçgâh Mevlevi ayin ile tamamlanarak son bulmaktadır.

Birinci Selam

Devrirevan usulünde bestelenen düğâh ayinin birinci selamı iki bölümden meydana gelmiştir.

A BÖLÜMÜ

$$A^{1m}$$

$$B^{2m}$$

$$A'^{3m}$$

$$B^{4m}$$

$$A'^{5m}$$

$$B^{6m}$$

$$A'^{7m}$$

$$B^{8m}$$

Dügâh ayinin birinci selamının A Bölümü iki farklı melodik yapının birbiri ardı sıra gelmesiyle oluşmuştur. Bu bölüm sekiz mısradan meydana gelmiştir ve serbest bir yapıda bestelendiği görülmektedir.

B BÖLÜMÜ

$$C^{9m}$$

$$D^{10m}$$

$$D^{11m}$$

$$D^{12m \ 1/2} + B'^{12m \ 1/2}$$

$$E^{13m}$$

$$E'^{14m}$$

$$F^{15m} \times 2$$

$$G^{16m} \times 2$$

$$\text{TERENNÜM}^1$$

Dügâh ayinin birinci selamın B Bölümü beş farklı melodik yapının ard arda gelmesi ile oluşmuştur. Sekiz mısra olan B Bölümünde son iki mısra iki kere tekrarlanmaktadır. Serbest yapıda bestelendiği görülen bölümün sonunda terennüm bulunmaktadır.

İkinci Selam

¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/beste-i-kadim>

Ağır evfer usulünde bestelenen ikinci selam bir bölümden meydana gelmiştir.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

B^{2m}

C^{3m}

D^{4m}

E^{4m}

Beş ayrı melodik yapının arka arkaya gelmesi ile oluşan ikinci selam dört mısradan oluşmaktadır. Her mısra ayrı bir melodik yapı ile bestelenmiştir. Dördüncü mısra birbirinden ayrı iki melodik yapı ile iki kere okunmaktadır. Yapılan analiz sonucunda ikinci selamın serbest bir biçimde bestelendiği görülmektedir.

Üçüncü Selam

Üçüncü selam yedi bölümden meydana gelmektedir. C Bölümünden itibaren pençgâh ayin ile tamamlanması sebebiyle pençgâh ayin incelenmiştir. Bu bölümden başlayarak sona kadar söz edilen biçim seması pençgâh ayine aittir.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

A'^{2m}

TERENNÜM SAZ¹

Devrikebir usulünde bestelenen A Bölümü birbirine benzer yapıdaki iki melodinin ardı ardına sıralanması ile meydana gelmiştir. İki mısradan oluşan bu bölümde birinci mısra ve ikinci mısran başları aynı sonları farklıdır. Terennüm saz aksak semai usulündedir ve B Bölümüne geçişte bir köprü vazifesi görmektedir.

B BÖLÜMÜ

B^{3m}

C^{4m}

B^{5m}

C^{6m}

TERENNÜM SAZ²

B Bölümünden itibaren yürük semai usulüne geçilmekte ve selam sonuna kadar bu usulle devam edilmektedir. İki ayrı melodik yapının sırayla tekrarlanmasından meydana gelen B Bölümünde dört mısra vardır. Bölüm sonunda C Bölümüne geçişi sağlayan terennüm saz bulunmaktadır. Bu terennüm saz önceki bölümde karşılaşılan terennüm sazdan farklıdır.

C BÖLÜMÜ

D^{7m+} E^{8m+} T¹

TERENNÜM SAZ³

Bu bölümden itibaren pençgâh ayin incelenmiştir. İki mısranın iki ayrı melodik yapıda bestelendiği yapılan analiz sonucunda tespit edilmiştir. İki mısradan sonra gelen terennüm nakış formunu anımsatmaktadır. Ancak burada eksik kalmış bir nakış formundan söz edilebilir. Bölüm sonunda D Bölümüne geçişi sağlayan terennüm saz mevcuttur ve bu terennüm saz önceki bölümlerdekilerden farklıdır.

D BÖLÜMÜ

F^{9m+} T²

F^{10m+} T²

F^{11m+} T²

F^{12m+} T³

TERENNÜM⁴

F'^{12m+} T⁵

Yapılan analiz sonucunda D Bölümünde bir tane melodik yapının var olduğu ve dört mısraında bu melodi ile bestelendiği görülmüştür. Her mısradan sonra gelen terennümler ilk üç mısra da aynı iken son mısra da farklıdır. Yapılan çalışmalarla son mısranın iki kere tekrarlandığı ikinci tekrarın ilki ile tıpatıp aynı olmadığı ayrıca mısra sonunda yer alan terennümlerin de farklı olduğu tespit edilmiştir. İlave edilmesi gereken bir başka husus ise son mısranın iki tekrarı arasında bir terennüm daha bulunduğuudur. Bu terennüm bölüm içindeki terennümlerin hepsinden melodik açıdan farklıdır.

E BÖLÜMÜ

G^{13m+} T³

H^{14m+} T³

G^{15m+} T⁶

H^{16m+T³}

TERENNÜM SAZ⁴

Dört mısradan meydana gelen E Bölümü iki melodik yapıdan oluşmaktadır. Her mısradan sonra terennüm bulunmaktadır. Bunlardan sadece üçüncü mısra sonunda gelen terennüm farklılık göstermektedir. Birinci, ikinci ve dördüncü mısralardan sonra gelen terennüm D Bölümünde dördüncü mısradan sonra gelen terennüm ile aynıdır. Bölüm sonunda diğer bölümlerdekilerden farklı bestelenmiş terennüm saz bulunmaktadır.

F BÖLÜMÜ

I^{17m}

J^{18m}

J^{19m}

K^{20m}

TERENNÜM SAZ⁵

Dört mısradan oluşan F Bölümünde üç ayrı melodik yapı mevcut olduğu tespit edilmiştir. İkinci ve üçüncü mısraların aynı melodi ile bestelendiği yapılan analiz sonucu görülmüştür. Bölüm sonunda diğer bölümlerdekilerden farklı bestelenmiş bir terennüm saz bulunmaktadır.

G BÖLÜMÜ

L^{21m+T⁷}

M^{22m+T⁸}

L^{23m+T⁷}

M'^{24m+T⁸}

L'^{25m+T⁷}

M''^{26m}

Üçüncü selamın son bölümü olan G Bölümünde iki ayrı melodik yapı sırayla tekrarlanmaktadır. Altı mısradan oluşan bu bölümde ilk beş mısradan sonra terennümler gelmektedir. Terennümlerin sıralanışı da tıpkı güftelerin bestelendiği gibi iki ayrı melodinin ardı ardına gelmesinden ibarettir.

Dördüncü Selam

Ağır evfer usulünde bestelenen dördüncü selam bir bölümden oluşmaktadır.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

B^{2m}

İki mısradan oluşan dördüncü selam ikinci selamın ilk iki mısrasının tekrarlanması ile meydana gelmiştir. Bu bölümde iki ayrı melodi bulunmaktadır.

▪ Çargâh Mevlevî Ayin Nâyi Osman Dede

On yedinci yüzyılda yaşamış bir besteci olan Nâyi Osman Dede'nin bestelediği dört ayinden biri olan Çargâh ayin bu bölümde incelenecektir.

Birinci Selam

Devrirevan usulünde bestelenen birinci selam yedi bölümden oluşmaktadır.

A BÖLÜMÜ

A^{1m} + T¹

A^{2m} + T¹

B^{3m} + T²

A'^{4m} + T¹

Biçim açısından murabba biçiminde bestelenen A bölümü dört mısradan oluşmaktadır. Her mısradan sonra gelen terennümler birinci, ikinci ve dördüncü mısralardan sonra gelenler aynı üçüncü mısradan sonra gelen farklıdır.

B BÖLÜMÜ

C^{5m} + D^{6m} + T³

Yapılan inceleme sonucunda biçim açısından nakışa benzeyen B Bölümü için eksik kalmış nakış ifadesini kullanmak yanlış olmayacaktır. İkinci mısradan sonra gelen terennüm A Bölümünden görülen terennümlerden farklıdır.

C BÖLÜMÜ

E^{7m} + T⁴

E^{8m} + T⁴

F^{9m} + T⁵

E^{10m} + T⁴

Yapılan analiz sonucunda C Bölümünün murabba biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Dört mısradan oluşan bu bölümde her mısradan sonra gelen terennümlerden sadece üçüncü mısradan sonra gelen terennüm farklıdır. Terennümlerin geneline bakıldığında önceki bölümde karşılaşılanlardan farklı oldukları görülmektedir.

D BÖLÜMÜ

G^{11m} + T⁶

G^{12m} + T⁶

TERENNÜM⁷

İki mısradan oluşan D Bölümü aynı melodik yapının iki kere tekrarlanması ile oluşmuştur. Mısralardan sonra gelen terennümler de birbirinin aynıdır ancak ikinci mısra ve ikinci terennümden sonra bir terennüm daha bulunmaktadır. Bu terennümün diğerlerinden farklı olduğu görülmektedir.

E BÖLÜMÜ

H^{13m} + T⁸

H^{14m} + T⁸

G^{15m} + T⁸

H^{16m} + T⁸

E Bölümünün murabba biçiminde bestelendiği yapılan analiz sonucunda tespit edilmiştir. Bu bölümde diğerlerinden farklı olarak her mısra sonunda tekrarlanan terennümler aynıdır.

D BÖLÜMÜ

G^{11m} + T⁶

G^{12m} + T⁶

TERENNÜM⁷

D Bölümü E Bölümünden sonra bir kere daha tekrarlanmaktadır.

B BÖLÜMÜ

C^{5m} + D^{6m} + T⁹

B Bölümünün selam sonunda bir kere daha tekrarlandığı yapılan analiz sonucunda tespit edilmiştir.

İkinci Selam

Ağır evfer usulünde bestelenen ikinci selam bir bölümden oluşmaktadır.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

A^{2m}

B^{3m}

C^{4m}

TERENNÜM¹

İlk iki mısraın aynı melodi ile son iki mısraın ise farklı melodilerde bestelendiği yani ikinci selamda toplamda üç ayrı melodik yapının olduğu yapılan analiz sonucunda tespit edilmiştir. Bölüm sonunda bir tane terennüm bulunmaktadır.

Üçüncü Selam

Üçüncü selam yedi bölümden oluşmaktadır.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

B^{2m}

TERENNÜM SAZ¹

Devrikebir usulünde bestelenen A Bölümünde iki mısra vardır. Her mısra ayrı bir melodi ile bestelenmiştir. Bölüm sonunda A Bölümünü B bölümüne bağlayan terennüm saz mevcuttur ve burada aksak semai usulüne geçilmektedir.

B BÖLÜMÜ

C^{3m}

D^{4m}

C^{5m}

D^{6m}

TERENNÜM SAZ²

B Bölümünde iki ayrı melodik yapının birbiri ardına geldiği tespit edilmiştir. Dört mısradan oluşan bu bölümün sonunda terennüm saz bulunmaktadır. Bu bölümden itibaren selam sonuna kadar yürük semai usulüne geçilmiştir.

C BÖLÜMÜ

E^{7m}

E^{8m}

F^{9m}

E^{10m} + T¹

TERENNÜM SAZ³

C Bölümü biçim açısından murabbaya benzemektedir. Ancak murabba bestelerde her mısradan sonra görülen terennüm bu bölümde sadece son mısradan sonra vardır. Bölüm sonunda D Bölümüne geçişte köprü vazifesi gördüğünü söyleyebileceğimiz terennüm saz bulunmaktadır. Bu terennüm saz diğer bölümlerdekilerden farklıdır.

D BÖLÜMÜ

G^{11m}

G^{12m}

H^{13m}

I^{14m}

D BÖLÜMÜ

G^{15m}

G^{16m}

H^{17m}

I^{18m}

Yapılan analiz sonucunda D Bölümünün iki kere iki ayrı dörtlükle tekrarlanmış olduğu tespit edilmiştir. Biçim açısından serbest bestelenmiş olan D Bölümünde ilk iki mısra aynı melodi ile diğer iki mısra ise ayrı birer melodi ile bestelenmişlerdir. D Bölümü sekiz mısradır.

E BÖLÜMÜ

J^{19m} + K^{20m} + T^{1'}

TERENNÜM SAZ³

E Bölümünün biçimine bakıldığında nakış formuna benzer yapıda bestelendiği görülmektedir. Ancak sadece iki mısra bulunduğu için bu bölümün türü eksik kalmış nakış formu olarak adlandırılabilir. İkinci mısran sonundaki terennüm C Bölümünde ki terennümün çok benzeridir.

F BÖLÜMÜ

L^{21m}

L^{22m}

L^{23m}

L^{24m} + T²

F Bölümünde dört mısra bulunmaktadır. Bu mısraların hepsi aynı melodi ile bestelenmiştir. Dördüncü mısran sonunda bir terennüm bulunmaktadır. Bu terennüm diğer bölümlerdekilerden farklıdır.

G BÖLÜMÜ

M^{25m}

N^{26m}

O^{27m}

N^{28m}

Üçüncü selamın G Bölümünün biçimi şarkı formu ile aynıdır. Dört mısradan oluşan G bölümünde ikinci ve dördüncü mısralar aynı melodi ile birinci ve dördüncü mısralar ise farklı iki melodide bestelenmiştir.

Dördüncü Selam

Ağır evfer usulünde bestelenen dördüncü selam bir bölümden oluşmaktadır.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

A^{2m}

Aynı melodinin iki kere tekrarlandığı iki mısradan oluşan dördüncü selam, ikinci selamın ilk iki mısranın tekrarlanmasından ibarettir.

▪ Bestenigâr Ayin Bursalı Sadık Efendi

III. Selim'in Musahiblerinden olan Bursalı Sadık Efendi'nin bilinen tek ayinidir.

Birinci Selam

Devrirevan usulünde bestelenen birinci selam üç bölümden oluşmaktadır. Yapılan analizler sonucu üç bölümünde murabba olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bölüm sonlarında köprü vazifesi gören terennümler bulunmaktadır. III. Selim'in musahiblerinden olan Bursalı Sadık Efendi'nin bestelediği bu selam batı formlarındaki katlı şarkı formunu anımsatmaktadır. Burada III. Selim'in batı müziğine olan düşkünlüğü ve sarayda dinlenen batı müziğinin tesirinde kalıp kalmadığı sorusu akıllara gelmekle birlikte bu yapının

dönem özelliği olarak da karşımıza çıkabileceği düşüncesi akıllara gelmektedir ve ilerleyen bölümlerde bu soruya da cevap aranacaktır.

A BÖLÜMÜ

$A^{1m} + T^1$

$A^{2m} + T^1$

$B^{3m} + T^2$

$A^{4m} + T^1$

TERENNÜM³

A Bölümünün murabba biçiminde bestelendiği yapılan analiz sonucunda tespit edilmiştir. Her mısradan sonra gelen terennümlerden sadece üçüncü mısradan sonra gelen farklı, diğerleri aynıdır. Bölüm sonunda B Bölümüne geçişi sağlayan köprü vazifesi gören terennüm bulunmaktadır. Bu terennüm diğer iki terennümden farklıdır.

B BÖLÜMÜ

$C^{5m} + T^4$

$C^{6m} + T^4$

$D^{7m} + T^5$

$C^{8m} + T^4$

TERENNÜM³

Yapılan analiz sonucunda B Bölümünün murabba olarak bestelendiği tespit edilmiştir. Mısra sonlarında görülen terennümlerden üçüncü mısra sonundaki farklı, diğerleri ise ikinci ve dördüncüler aynı birinci ise ikinci ve dördüncünün benzeridir. Bölüm sonunda c bölümüne geçişte köprü vazifesi gören terennüm bulunmaktadır. Bu terennüm ile A Bölümünün sonundaki terennüm aynıdır.

C BÖLÜMÜ

$E^{9m} + T^6$

$E^{10m} + T^6$

$F^{11m} + T^6$

$E^{12m} + T^6$

Yapılan analizle C Bölümünün murabba biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Her mısradan sonra gelen terennümler bu bölümde aynıdır.

İkinci Selam

İkinci selam ağır evfer usulünde bestelenmiştir. Bir bölümden oluşmaktadır.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

A^{2m}

A^{3m}

A^{4m}

TERENNÜM¹

Yapılan analiz sonucunda ikinci selamda bütün mısraların aynı melodi ile bestelendiği tespit edilmiştir. Bölüm sonunda bir tane terennüm bulunmaktadır.

Üçüncü Selam

Üçüncü selam altı bölümden oluşmaktadır.

A BÖLÜMÜ

$A^{1m} + T^1$

$A^{2m} + T^1$

$B^{3m} + T^2$

$A^{4m} + T^1$

$B^{5m} + T^2$

$A^{6m} + T^1$

TERENNÜM SAZ¹

Devrike bir usulünde bestelenen A Bölümünde ikinci yarısı iki kere tekrarlanan bir murabba biçimi görülmektedir. Mısralardan sonra gelen terennümlere bakılacak olursa A melodisinden sonra gelenlerin aynı, B melodisinden sonra gelenlerin de aynı olduğu görülmektedir. Bölüm sonunda yer alan terennüm saz ile birlikte aksak semai usulüne geçilmektedir.

B BÖLÜMÜ

$C^{7m} + D^{8m} + T^3 + D^{8 \frac{1}{2} m}$

$C^{9m} + D^{10m} + T^3 + D^{10 \frac{1}{2} m}$

TERENNÜM SAZ²

Bu bölümden itibaren selam sonuna kadar yürük semai usulünde bestelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda B Bölümünün nakış biçiminde bestelendiği tespit edilmiştir. Nakış biçimlerinden birisi olan, ikinci ve dördüncü mısraın yarısının terennümden sonra bir kere daha tekrarlanması şekli burada görülmektedir. İki ayrı melodinin dört mısra da sırayla kullanıldığı yapılan incelemelerle saptanmıştır. B Bölümündeki terennümler aynıdır. Bölüm sonunda yer alan terennüm saz A Bölümündekinden farklıdır.

C BÖLÜMÜ

$E^{11m} + T^4$

$E^{12m} + T^4$

$F^{13m} + T^4$

$E^{14m} + T^4$

TERENNÜM SAZ ²

C Bölümünün murabba biçiminde bestelendiği yapılan analiz sonucunda tespit edilmiştir. Mısra sonlarında yer alan terennümler birinci, ikinci ve dördüncü mısralardan sonrakiler aynı, üçüncü mısra sonundaki ise diğerlerinin benzeridir. Bölüm sonunda yer alan terennüm saz B Bölümünün sonundaki ile aynıdır.

D BÖLÜMÜ

$G^{15m} + T^5$

$H^{16m} + T^4$

$G'^{17m} + T^5$

$H^{18m} + T^6$

Dört mısradan oluşan D Bölümünün serbest yapıda bestelendiği görülmektedir. Dört mısra iki farklı melodik yapı ile bestelenmiştir. Birinci ve üçüncü mısraların melodisi birbirinin benzeri, ikinci ve dördüncü mısralar birbirinin aynıdır. Her mısradan sonra terennüm gelmektedir. Bunlardan birinci ve üçüncü mısra sonrasındaki terennümler aynı, ikinci ve dördüncü mısra sonrasındakiler farklıdır. İkinci mısradan sonra gelen terennüm C Bölümündeki terennümler ile aynıdır.

E BÖLÜMÜ

$I^{19m} + T^4$

$J^{20m} + T^4$

$I^{21m} + T^4$

$J^{22m} + T^4C$

E Bölümü serbest biçimde bestelenmiştir. Dört mısradan oluşan bu bölümde iki ayrı melodi birbiri arısı sıra gelmektedir. Her mısradan sonra birbiri ile aynı olan terennümler bulunmaktadır. Bu terennümler C ve D Bölümlerinde de görülmektedir.

F BÖLÜMÜ

K^{23m}

K^{24m}

L^{25m}

J'^{26m}

Serbest biçimde bestelenen F Bölümü dört mısradan müteşekkildir. Bir ve ikinci mısralar aynı melodi ile üçüncü ve dördüncü mısralar ise farklı melodilerde bestelenmişlerdir.

Dördüncü Selam

Ağır evfer usulünde bestelenen dördüncü selam bir bölümden oluşmaktadır. İkinci selamın ilk iki mısraı dördüncü selamı oluşturmuştur.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

A^{2m}

İki mısradan oluşan A Bölümü aynı melodinin iki kere tekrarlanması ile meydana gelmiştir.

▪ Saba Ayin İsmail Dede

Bu bölümde İsmail Dede'nin yedi ayininden bir tanesi olan saba ayin incelenecektir.

Birinci Selam

Devrirevan usulünde bestelenen birinci selam dört bölümden oluşmuştur.

A BÖLÜMÜ

$A^{1m} + T^1$

$B^{2m} + T^2$

$C^{3m} + T^1$

$B^{4m} + T^2$

A Bölümünün biçimi şarkı formuna benzemektedir. Ancak her mısradan sonra terennüm mevcuttur. Bu terennümlerden birinci ve üçüncü mısradan sonra gelenler aynı, iki ve dördüncü mısradan sonra gelenler birbirine çok benzer yapıdadır.

B BÖLÜMÜ

D^{5m} + T^{1'}

D^{6m} + T³

E^{7m} + T¹

D^{8m} + T^{3'}

B Bölümü murabba biçiminde bestelenmiştir. Bir ve üçüncü mısradan sonraki terennümler birbirine benzer yapıda, ikinci ve dördüncü mısradan sonraki terennümler de birbirine benzer yapıdadır. Birinci ve üçüncü mısralardan sonraki terennümler A Bölümünde de mevcuttur.

C BÖLÜMÜ

F^{9m} + G^{9m} + T⁴

H^{10m} + T⁵

I^{11m} + T⁶

Dört mısradan oluşan C Bölümü serbest yapıda bestelenmiştir. İlk iki mısradan sonra bir terennüm, üçüncü mısradan ve dördüncü mısradan sonra bir terennüm daha mevcuttur. Terennümlerin hepsi birbirinden farklıdır.

D BÖLÜMÜ

J^{12m} + T⁷

K^{13m} + T⁸

L^{14m} + T⁷

K^{15m} + T⁸

TERENNÜM⁹

D Bölümü şarkı formu biçiminde bestelenmiştir. Ancak her mısradan sonra terennüm mevcuttur. Bu terennümlerden birinci ve üçüncü mısralardan sonra gelenler aynı, ikinci ve dördüncü mısradan sonra gelenler aynıdır.

İkinci Selam

Ağır evfer usulünde bestelenen ikinci selam bir bölümden oluşmaktadır.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

A'^{2m}

TERENNÜM SAZ

A Bölümü iki benzer melodinin iki kere tekrarlanması ve bir terennüm sazdan meydana gelmiştir.

Üçüncü Selam

Üçüncü selam altı bölümden oluşmaktadır.

A BÖLÜMÜ

Devrikebir usulünde bestelenen A Bölümü murabba biçimindedir. Üçüncü mısradan sonra gelen terennüm diğer üç terennümden farklıdır. İkinci ve dördüncü terennümler birinci terennümle aynı değil ancak benzer yapıdadır.

A^{1m} + T¹

A^{2m} + T^{1'}

B^{3m} + T²

A^{4m} + T^{1'}

B BÖLÜMÜ

C^{5m} + T^{1'}

D^{6m} + T³

TERENNÜM SAZ¹

B Bölümü serbest yapıda bestelenmiştir. Her mısradan sonra bir terennüm gelmektedir. Bu terennümlerden ilki A Bölümündeki ikinci terennüm ile aynı ikinci terennüm ise farklıdır. Bu bölüm iki mısra ve bir terennüm sazdan oluşmaktadır. Terennüm saz ile birlikte aksak semai usulüne geçilmiştir.

C BÖLÜMÜ

E^{7m}

F^{8m}

E^{9m}

F^{10m}

TERENNÜM SAZ²

C Bölümünden itibaren yürük semai usulüne geçilmiştir. Bu bölüm serbest biçimde bestelenmiştir. Dört mısra ve bir terennüm sazdan meydana gelen bub bölümde iki ayrı melodi birbiri ardı sıra gelmektedir.

D BÖLÜMÜ

$G^{11m} + H^{12m} + T^4$

$I^{13m} + H'^{14m} + T^4$

D Bölümü nakış biçiminde bestelenmiştir. İkinci ve dördüncü mısralardan sonra gelen terennümler birbirinin aynıdır.

E BÖLÜMÜ

J^{15m}

J^{16m}

$K^{17m} \times 2$

J'^{18m}

Biçim açısından murabbaya benzemekle birlikte bu bölümde terennüm yoktur. Üçüncü mısra iki kere tekrarlanmaktadır.

F BÖLÜMÜ

$L^{19m} + T^5$

$M^{20m} + T^6$

$L^{21m} + T^5$

$M^{22m} + T^6$

Serbest biçimde bestelenen F Bölümü dört mısradır. Her mısradan sonra terennüm gelmektedir. İki ayrı melodi ve iki ayrı terennüm sırayla gelmesinden oluşmuştur.

Dördüncü Selam

Ağır evfer usulünde bestelenen dördüncü selam bir bölümden oluşmaktadır. İkinci selamın aynıdır.

A BÖLÜMÜ

A^{1m}

A'^{2m}

İki mısra birbirine benzer iki melodi ile bestelenmiştir.

SONUÇ

Ayin besteciliğinde dönemsel özelliklerin var olup olmadığı sorusundan hareketle önce farklı yüzyılda bestelenen beste-i kadim düğâh ayin, on yedinci yüzyılda Nâyî Osman Dede tarafından bestelenen çargâh ayin, on sekizinci yüzyılda Bursalı Sadık Efendi tarafından bestelenen bestenigâr ayin ve on dokuzuncu yüzyılda İsmail Dede tarafından bestelenen saba ayinler biçim açısından incelenmiştir. Dört ayinin müziksel yöntemler ile analizinden elde edilen sonuçlar bölüm sonunda mukayese edilerek değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre:

Birinci Selam

Dört ayinin birinci selamı devrivan usulünde bestelenmiştir.

Birinci selam düğâh ayinde iki bölüm, çargâh ayinde yedi bölüm, bestenigâr ayinde üç bölüm ve saba ayinde dört bölümden oluşmaktadır.

Çizelge 1. 1. Selam A Bölümü Biçim Şeması

Düğâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Bestenigâr (18.yy)	Saba (19.yy)
I. SELAM	I. SELAM	I. SELAM	I. SELAM
<u>A BÖL.</u>	<u>A BÖL.</u>	<u>A BÖL.</u>	<u>A BÖL.</u>
A^{1m}	$A^{1m} + T^1$	$A^{1m} + T^1$	$A^{1m} + T^1$
B^{2m}	$A^{2m} + T^1$	$A^{2m} + T^1$	$B^{2m} + T^2$
A'^{3m}	$B^{3m} + T^2$	$B^{3m} + T^2$	$C^{3m} + T^1$
B^{4m}	$A'^{4m} + T^1$	$A^{4m} + T^1$	$B^{4m} + T^2$
A'^{5m}		Terennüm ³	
B^{6m}			
A'^{7m}			
B^{8m}			

- 1) Birinci selamın A Bölümü çargâh ve bestenigâr ayinlerde murabba, saba ve düğâh ayinlerde serbest bir biçimde bestelenmiştir. (Bkz: Çizelge. 1)
- 2) Düğâh ayinin A Bölümünde terennüm mevcut değildir. Çargâh ve bestenigâr ayinlerde ise A Bölümündeki terennümler birinci, ikinci ve dördüncü mısralardan sonra gelenler aynı, üçüncü mısradan sonra gelen farklı olarak bestelenmiştir. Saba ayinin A Bölümündeki terennümler ise terennüm¹ ve terennüm² olmak üzere dönüşümlü olarak görülmektedir. Mevlevi ayinlerinin ilk örnekleri olarak kabul edilen düğâh ayinde terennüm olmaması bu geleneğin sonradan eklendiği fikrini düşündürmektedir. (Bkz: Çizelge 1)
- 3) Birinci selamın A Bölümü düğâh ayinde sekiz, diğer üç ayinde dörder mısradır. (Bkz: Çizelge 1)
- 4) A Bölümünün sonunda B Bölümüne geçişte sadece bestenigâr ayinde terennüm bulunmaktadır. Bu terennüm önceki terennümlerden farklıdır. (Bkz: Çizelge. 1)

Çizelge 2. 1. Selam B Bölümü Biçim Şeması

Düğâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Bestenigâr (18.yy)	Saba (19.yy)
<u>B BÖL.</u>	<u>B BÖL.</u>	<u>B BÖL.</u>	<u>B BÖL.</u>
C ^{9m}	C ^{5m} + D ^{6m} + T ³	C ^{5m} + T ⁴	D ^{5m} + T ^{1'}
D ^{10m}		C ^{6m} + T ^{4'}	D ^{6m} + T ³
D ^{11m}		D ^{7m} + T ⁵	E ^{7m} + T ¹
D ^{12m ½} + B ^{12m ½}		C ^{8m} + T ^{4'}	D ^{8m} + T ^{3'}
E ^{13m}		Terennüm ³	
E ^{14m}			
F ^{15m} X2			
G ^{16m} X2			
Terennüm ¹			

- 5) Birinci selamın B Bölümü bestenigâr ve saba ayinlerinde murabba biçimindedir. Çargâh ayinin B Bölümü yarım kalmış bir nakış formunu anımsatırken düğâh ayin serbest bir biçimde bestelenmiştir. (Çizelge 2.)
- 6) Saba ve bestenigâr ayinlerin her mısradan sonra terennüm gelirken, çargâh ayinde iki mısradan sonra bir terennüm gelmektedir. Düğâh ayinde ise bölüm sonunda terennüm görülmektedir. Bestenigâr ayinin B Bölümündeki terennümler birinci, ikinci ve dördüncü mısralardan sonra gelenler aynı, üçüncü mısradan sonra gelen farklı olarak bestelenmiştir. Saba ayinin B bölümündeki terennüm dizilimi A Bölümündeki ilk terennüm B Bölümündeki birinci ve üçüncü mısradan sonra tekrar görülürken, iki ve dördüncü mısralardan sonra A Bölümündeki terennümlerden farklıdır. (Çizelge 2.)
- 7) Birinci selamın B Bölümü saba ve bestenigâr ayinlerde dört, çargâh ayinde iki, düğâh ayinde ise sekiz mısradır. (Çizelge 2.)

Çizelge 3. 1. Selam C Bölümü Biçim Şeması

Çargâh (17.yy)	Bestenigâr (18.yy)	Saba (19.yy)
<u>C BÖL.</u>	<u>C BÖL.</u>	<u>C BÖL.</u>
E ^{7m} + T ⁴	E ^{9m} + T ⁶	F ^{9m} + G ^{9m} + T ⁶
E ^{8m} + T ⁴	E ^{10m} + T ⁶	H ^{10m} + T ⁵
F ^{9m} + T ⁵	F ^{11m} + T ⁶	I ^{11m} + T ⁶
E ^{10m} + T ⁴	E ^{12m} + T ⁶	

- 8) Birinci selamın C Bölümü çargâh, bestenigâr ve saba ayinlerde mevcuttur. Düğâh ayinde yoktur. Çargâh ve bestenigâr ayinde C Bölümü murabba biçiminde bestelenmiş, saba ayinde ise serbest yapıda bestelenmiştir.
- 9) C Bölümünde terennümlerin dizilimi çargâh ayinde birinci, ikinci ve dördüncü mısralardan sonra gelen terennümler aynı, üçüncü mısradan sonra gelen farklı, bestenigâr ayinde bütün terennümler aynı, saba ayinde ise iki farklı terennüm görülmektedir.
- 10) Üç ayinde C Bölümü dörder mısradır.

Çizelge 4. 1. Selam D Bölümü Biçim Şeması

Çargâh (17.yy)	Saba (19.yy)
<u>D BÖL.</u>	<u>D BÖL.</u>
G ^{11m} + T ⁶	J ^{12m} + T ⁷

$G^{12m} + T^6$	$K^{13m} + T^8$
Terennüm ⁷	$L^{14m} + T^7$
	$K^{15m} + T^8$
	Terennüm ⁹

- 11) Çargâh ve saba ayinde D Bölümü mevcuttur. Saba ayinin D Bölümünün biçimi şarkı formuna benzemekle birlikte mısra sonlarında terennüm olması sebebiyle serbest bir form olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Çargâh ayinin D Bölümü aynı melodik yapının iki kere tekrar edilmesi sonucu oluşmuştur.(Bkz: Çizelge 4.)
- 12) Saba ayinde iki farklı terennümün dönüşümlü olarak geldiği görülmektedir. Çargâh ayinde ise terennümler aynıdır. Ayrıca her iki ayinde mısra sonlarında görülen terennümlerden ayrı olarak bölüm sonunda başka bir terennüm daha olduğu ve bu terennümün daha önceki bölümlerde karşılaşılanlardan farklı olduğu tespit edilmiştir. (Bkz: Çizelge 4.)
- 13) D Bölümü saba ayinde dört, çargâh ayinde iki mısradan meydana gelmiştir. (Bkz: Çizelge 4.)

Çizelge.5. 1. Selam E Bölümü Biçim Şeması

Çargâh (17.yy)
<u>E BÖLÜMÜ</u>
$H^{13m} + T^8$
$H^{14m} + T^8$
$G'^{15m} + T^8$
$H^{16m} + T^8$

- 14) Çargâh ayinde murabba formunda bestelenmiş E Bölümü bulunmaktadır. Terennümler aynı melodi ile bestelenmiştir. (Bkz: Çizelge 5.)

Çizelge.6. 1. Selam D-B Bölümü Biçim Şeması

Çargâh (17.yy)
<u>D BÖLÜMÜ</u>
$G^{11m} + T^6$
$G^{12m} + T^6$
Terennüm ⁷
<u>B BÖLÜMÜ</u>
$C^{5m} + D^{6m} + T^9$

- 15) Çargâh ayinde E Bölümünden sonra önce D Bölümü ve ardından B Bölümünün aynı güftelerle tekrarlanmıştır. (Bkz: Çizelge. 6.)

❖ Yapılan incelemeler sonucunda dört ayinin birinci selamında toplamda yedi kere murabba, yedi kere serbest, iki kere eksik kalmış(bir haneli) nakış biçimi kullanıldığı tespit edilmiştir.

İkinci Selam

Dört ayinin de ikinci selamı ağır evfer usulünde bestelenmiştir. İkinci selam dört ayinde de bir bölümden müteşekkildir.

Çizelge.7. 2. Selam A Bölümü Biçim Şeması

Dügâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Bestenigâr (18.yy)	Saba (19.yy)
II. SELAM	II. SELAM	II. SELAM	II. SELAM
<u>A BÖL.</u>	<u>A BÖL.</u>	<u>A BÖL.</u>	<u>A BÖL.</u>
A^{1m}	A^{1m}	A^{1m}	A^{1m}
B^{2m}	A^{2m}	A^{2m}	A'^{2m}
C^{3m}	B^{3m}	A^{3m}	Terennüm saz
D^{4m}	$C^{4m} + T^1$	$A^{4m} + T^1$	
$E^{4m} + T^1$			

- 1) Dügâh ayinde her mısra ayrı bir melodide bestelenmiştir. Çargâh ayinde ilk iki mısra aynı melodi ile diğer mısralar farklı melodi ile bestelenmiştir. Saba ve besteniğâr ayinlerde tüm mısralar aynı melodi ile bestelenmiştir. (Bkz: Çizelge 7.)
- 2) Dügâh, çargâh ve besteniğâr ayinlerin sonunda terennüm varken saba ayinde yoktur. (Bkz: Çizelge 7.)
- 3) Sadece saba ayinin sonunda terennüm saz bulunmaktadır. (Bkz: Çizelge 7.)
- 4) Saba ayin iki mısra diğer ayinler dörder mısradır. (Bkz: Çizelge 7.)
 - ❖ Yapılan çalışmalar sonucunda dört ayinin ikinci selamının serbest biçimde bestelendiği tespit edilmiştir.

Üçüncü Selam

Üçüncü selam dört ayinde devrikebir usulünde bestelenmeye başlamıştır. Üçüncü selam besteniğâr ve saba ayinlerde altı, düğâh ve çargâh ayinlerde yedi bölümden meydana gelmiştir.

Çizelge 8. 3. Selam A Bölümü Biçim Şeması

Dügâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Besteniğâr (18.yy)	Saba (19.yy)
III. SELAM	III. SELAM	III. SELAM	III. SELAM
<u>A BÖL.</u>	<u>A BÖL.</u>	<u>A BÖL.</u>	<u>A BÖL.</u>
A ^{1m}	A ^{1m}	A ^{1m} + T ¹	A ^{1m} + T ¹
A ^{' 2m}	B ^{2m}	A ^{2m} + T ¹	A ^{2m} + T ¹
Terennüm saz ¹	Terennüm saz ¹	B ^{3m} + T ²	B ^{3m} + T ²
		A ^{4m} + T ¹	A ^{4m} + T ¹
		B ^{5m} + T ²	
		A ^{6m} + T ¹	
		Terennüm saz ¹	

- 1) Üçüncü selamın A Bölümü saba ve besteniğâr ayinlerde murabba şeklindedir. Dügâh ve çargâh ayinlerde ise serbest bir biçim görülmektedir. Besteniğâr ayin murabbanın son kısmının farklı güfte ile tekrarlanmış şeklinde bestelenmiştir. (Bkz: Çizelge 8.)
- 2) Saba ve besteniğâr ayinlerde her mısradan sonra terennümler gelirken düğâh ve çargâh ayinlerde mevcut değildir. Saba ve besteniğâr ayinlerdeki terennümler birinci, ikinci ve dördüncü mısralardan sonra gelen aynı, üçüncü mısradan sonra gelen farklı olarak tespit edilmiştir. (Bkz: Çizelge 8.)
- 3) Dügâh, çargâh ve besteniğâr ayinlerde A Bölümü sonunda terennüm saz bulunmaktadır. Bu terennüm saz ile birlikte üç ayinde aksak semai usulüne geçilmiştir. (Bkz: Çizelge 8.)
- 4) A Bölümü düğâh ve çargâh ayinlerde iki, besteniğâr ayinde altı ve saba ayinde dört mısradır. (Bkz: Çizelge 8.)

Çizelge 9. 3. Selam B Bölümü Biçim Şeması

Dügâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Besteniğâr (18.yy)	Saba (19.yy)
<u>B BÖL.</u>	<u>B BÖL.</u>	<u>B BÖL.</u>	<u>B BÖL.</u>
B ^{3m}	C ^{3m}	C ^{7m} + D ^{8m} + T ³ + D ^{8 ½ m}	C ^{5m} + T ¹
C ^{4m}	D ^{4m}	C ^{9m} + D ^{10m} + T ³ + D ^{10 ½ m}	D ^{6m} + T ³
B ^{5m}	C ^{5m}	Terennüm saz ²	Terennüm saz ¹
C ^{6m}	D ^{6m}		
Terennüm saz ²	Terennüm saz ²		

- 5) B Bölümü düğâh, çargâh ve besteniğâr ayinlerde yürük semai usulünde saba ayinde ise devrikebir usulündedir. (Bkz: Çizelge 9.)
- 6) Yapısal olarak çargâh ve düğâh ayinlerin B Bölümü birbirinin aynısıdır ve serbest yapıdadırlar. Besteniğâr ayinin B Bölümü nakış biçiminde iken saba ayinin B Bölümü ise yarım kalmış murabba şeklindedir. (Bkz: Çizelge 9.)
- 7) Bu bölümde sadece besteniğâr ve saba ayinlerde terennüm bulunmaktadır. Besteniğâr ayindeki iki terennüm birbirinin aynısı önceki bölümden farklı iken, saba ayindeki iki terennüm birbirinden farklı ancak birinci terennüm A Bölümündeki ile aynıdır. (Bkz: Çizelge 9.)
- 8) Dört ayinde de bölüm sonunda Terennüm saz bulunmaktadır. Saba ayinde bu terennüm saz ile aksak semai usulüne geçilir. (Bkz: Çizelge 9.)

Çizelge 10. 3. Selam C Bölümü Biçim Şeması

Dügâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Bestenigâr (18.yy)	Saba (19.yy)
C BÖL.	C BÖL.	C BÖL.	C BÖL.
D ^{7m+} E ^{8m+} T ¹	E ^{7m}	E ^{11m} + T ⁴	E ^{7m}
Terennüm saz ³	E ^{8m}	E ^{12m} + T ⁴	F ^{8m}
	F ^{9m}	F ^{13m} + T ⁴	E ^{9m}
	E ^{10m} + T ¹	E ^{14m} + T ⁴	F ^{10m}
	Terennüm saz ³	Terennüm saz ²	Terennüm saz ²

- 9) C Bölümü bestenigâr ayinde murabba biçimindedir. Mısra ve melodi dizilimi çargâh ayinde de murabba gibi gözükmesine rağmen ilk üç mısranın sonunda terennüm olmaması sebebiyle farklı bir kategori olarak değerlendirilebilir. Dügâh ayin bu bölümden itibaren pençgâh ayinle devam ettirildiği için bu kısımdan itibaren pençgâh ayinin analizi yapılmıştır. Bu bölüm dügâh ayinde yarım kalmış nakış biçiminde iken saba ayinde serbest bir yapı gözlemlenmektedir. (Bkz: Çizelge 10.)
- 10) Bestenigâr ayinde C Bölümünde her mısradan sonra terennüm bulunmaktadır ve bunlar birbirlerinin aynısı önceki bölümdekilerden ise farklıdır. Çargâh ayinde sadece dördüncü mısranın sonunda terennüm vardır ve bu bölümün ilk terennümüdür. Dügâh ayinde ise iki mısradan sonra gelen bir terennüm görülmektedir ki bu terennümde bu bölümün ilk terennümüdür. Saba ayinin C Bölümünde terennüm bulunmamaktadır. (Bkz: Çizelge 10.)
- 11) Dört ayininde C Bölümü sonunda terennüm saz bulunmaktadır. Bunlardan bestenigâr ayinin terennüm sazı B bölümündeki terennüm saz ile aynıdır. (Bkz: Çizelge 10.)
- 12) C Bölümü çargâh, bestenigâr ve saba ayinlerde dört, dügâh ayinde iki mısradır. (Bkz: Çizelge 10.)

Çizelge.11. 3. Selam D Bölümü Biçim Şeması

Dügâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Bestenigâr (18.yy)	Saba (19.yy)
D BÖL.	D BÖL.	D BÖL.	D BÖL.
F ^{9m} + T ²	G ^{11m}	G ^{15m} + T ⁵	G ^{11m} + H ^{12m} + T ⁴
F ^{10m} + T ²	G ^{12m}	H ^{16m} + T ⁴	I ^{13m} + H ^{14m} + T ⁴
F ^{11m} + T ²	H ^{13m}	G ^{17m} + T ⁵	
F ^{12m} + T ³	I ^{14m}	H ^{18m} + T ⁶	
Terennüm ⁴	D BÖL.		
F ^{12m} + T ⁵	G ^{15m}		
	G ^{16m}		
	H ^{17m}		
	I ^{18m}		

- 13) D Bölümü saba ayinde nakış biçiminde diğer üç ayinde serbest formdadır. (Bkz: Çizelge 11.)
- 14) Saba ayinde terennümler iki mısradan sonradır ve birbirinin aynısı önceki bölümlerdekilerden farklıdır. Bestenigâr ve dügâh ayinlerde terennümler birbirlerinden farklıdır ama dönüşümlü olarak dizilmişlerdir. Çargâh ayinde bu bölümde terennüm bulunmamaktadır. (Bkz: Çizelge 11.)
- 15) D Bölümü bestenigâr ve saba ayinlerde dört mısra, çargâh ayinde ilk dört mısranın aynısı şeklinde bestelenen ikinci kıta ile birlikte sekiz mısra ve dügâh ayinde dördüncü mısranın iki kere tekrarlanması ile beş mısra bulunmaktadır. (Bkz: Çizelge 11.)

Çizelge.12. 3. Selam E Bölümü Biçim Şeması

Dügâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Bestenigâr (18.yy)	Saba (19.yy)
E BÖL.	E BÖL.	E BÖL.	E BÖL.
G ^{13m} + T ³	J ^{19m} + K ^{20m} + T ¹	I ^{19m} + T ⁴	J ^{15m}
H ^{14m} + T ³	Terennüm saz ³	J ^{20m} + T ⁴	J ^{16m}
G ^{15m} + T ⁶		I ^{21m} + T ⁴	K ^{17m} X2
H ^{16m} + T ³		J ^{22m} + T ⁴	J ^{18m}
Terennüm saz ⁴			

- 16) Üçüncü selamın beşinci bölümü olan E Bölümü saba ayinde şarkı biçiminde, çargâh ayinde eksik kalmış nakış biçiminde diğer iki ayinde ise serbest biçimdedir. Bestenigâr ve dügâh ayinlerin E Bölümü yapı itibariyle birbirlerinin aynısıdır. (Bkz: Çizelge 12.)

- 17) Bestenigâr ve düğâh ayinlerde her mısradan sonra terennüm vardır. Bestenigâr ayindeki terennümler birbirleri ile de C Bölümünde yer alan terennümlerle de aynıdır. Düğâh ayindeki terennümler birinci, ikinci ve dördüncü mısralardan sonra gelen aynı, üçüncü mısradan sonra gelen farklıdır. Bununla birlikte sık tekrarlanan terennüm D Bölümünde de görülmektedir. Çargâh ayindeki terennüm ikinci mısradan sonradır ve C Bölümünde görülen terennümün benzeridir. Saba ayinde bu bölümde terennüm bulunmamaktadır. (Bkz: Çizelge 12.)
- 18) E Bölümünün sonunda düğâh ve çargâh ayinlerde Terennüm Saz bulunmaktadır. Çargâh ayindeki bu Terennüm saz C Bölümündekinin aynısı, düğâh ayindeki ise yeni bir terennüm sazıdır.(Bkz: Çizelge 12.)

Çizelge.13. 3. Selam F Bölümü Biçim Şeması

Düğâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Bestenigâr (18.yy)	Saba (19.yy)
F BÖL.	F BÖL.	F BÖL.	F BÖL.
I ^{17m}	L ^{21m}	K ^{23m}	L ^{19m} +T ⁵
J ^{18m}	L ^{22m}	K ^{24m}	M ^{20m} +T ⁶
J ^{19m}	L ^{23m}	L ^{25m}	L ^{21m} +T ⁵
K ^{20m}	L ^{24m} +T ²	J ^{26m}	M ^{22m} +T ⁶
Terennüm saz ⁵			

- 19) Üçüncü selamın F Bölümü dört ayinde de serbest yapıdadır. (Bkz: Çizelge 13.)
- 20) Saba ayinde her mısradan sonra iki farklı terennüm vardır ve bunlar sırayla tekrarlanmaktadır. Çargâh ayinde dördüncü mısran sonunda terennüm vardır ve bu önceki bölümlerdekilerden farklıdır. Bestenigâr ve düğâh ayinlerde bu bölümde terennüm bulunmamaktadır. (Bkz: Çizelge 13.)
- 21) F Bölümünün sonunda sadece düğâh ayinde terennüm saz bulunmaktadır. (Bkz: Çizelge 13.)
- 22) F Bölümü dört ayinde de dört mısradır. (Bkz: Çizelge 13.)

Çizelge 14. 3. Selam G Bölümü Biçim Şeması

Düğâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)
G BÖL.	G BÖL.
L ^{21m} +T ⁷	M ^{25m}
M ^{22m} +T ⁸	N ^{26m}
L ^{23m} +T ⁷	O ^{27m}
M ^{24m} +T ⁸	N ^{28m}
L ^{25m} +T ⁷	
M ^{26m}	

- 23) G Bölümü yalnızca düğâh ve çargâh ayinlerde vardır. Çargâh ayinin G Bölümü şarkı biçiminde, düğâh ayininki ise serbest yapıdadır. (Bkz: Çizelge 14.)
- 24) Düğâh ayinde son mısra hariç her mısradan sonra terennüm vardır. Bu terennümler iki ayrı yapıdadır ve sırayla tekrarlanmaktadır. Çargâh ayinde bu bölümde terennüm bulunmamaktadır. (Bkz: Çizelge 14.)
- 25) Düğâh ayinin G Bölümü altı mısra, çargâh ayinin ise dört mısradır. (Bkz: Çizelge 14.)
- ❖ Yapılan analizler sonucunda üçüncü selamda toplamda üç kere murabba, iki kere nakış, iki kere eksik kalmış(bir haneli) nakış biçimi, on dokuz kere serbest biçim kullanıldığı tespit edilmiştir.

Dördüncü Selam

Dördüncü selam dört ayinde de ağır evfer usulünde bestelenmiştir ve bir bölümden meydana gelmektedir.

Çizelge.15. 4. Selam A Bölümü Biçim Şeması

Düğâh (Bilinmiyor)	Çargâh (17.yy)	Bestenigâr (18.yy)	Saba (19.yy)
IV. SELAM	IV. SELAM	IV. SELAM	IV. SELAM
A BÖL.	A BÖL.	A BÖL.	A BÖL.
A ^{1m}	A ^{1m}	A ^{1m}	A ^{1m}
B ^{2m}	A ^{2m}	A ^{2m}	A ^{2m}

- 1) Sadece düğâh ayinde iki farklı melodi varken diğer üç ayinin dördüncü selamı aynı melodik yapının iki kere tekrarlanmasından oluşmuştur. (Bkz: Çizelge 15.)
- 2) Dördüncü selamda terennüm ve terennüm saz bulunmamaktadır. (Bkz: Çizelge 15.)
- 3) Dört ayinde de dördüncü selam iki mısradır.(Bkz: Çizelge 15.)
- ❖ Dört ayinin dördüncü selamında toplam dört kere serbest biçim kullanılmıştır.

- ❖ Yapılan analiz sonucunda dört ayının dört selamında tespit edilen serbest biçim şemaları aşağıdaki gibidir:

Çizelge.16. Serbest Biçim Şemaları

		-a-	-b-	-c-	-c'-	-c''-	-c'''-	-d-
		SERBEST BİÇİM ŞEMALARI	1	A ^{1m}	A ^{1m}	A ^{1m} +T ¹	A ^{1m} +T ¹	A ^{1m} +T ¹
B ^{2m}	B ^{2m}			B ^{2m} +T ¹	B ^{2m} +T ²	B ^{2m} +T ¹	B ^{2m} +T ²	B ^{2m} +T ²
A ^{3m}	A ^{3m}			A ^{3m} +T ²	A ^{'3m} +T ¹	A ^{3m} +T ¹	A ^{3m} +T ¹	A ^{3m} +T ¹
B ^{4m}	B ^{4m}			B ^{4m} +T ¹	B ^{4m} +T ²	B ^{4m} +T ¹	B ^{4m} +T ²	B ^{'4m} +T ²
Ter. saz	Ter. saz							A ^{'5m} +T ¹
2	A+T ¹		A+T ¹					
	B+ T ²		B+ T ²					
	C+T ¹		C+T ¹					
	B+ T ²		B+ T ²					
3	Terennüm ³							
	C ^{1m}							
	D ^{2m}							
	D ^{3m} +B ^{3m}							
	E ^{4m}							
	E ^{5m}							
	E ^{6m}							
	F ^{7m} X2							
G ^{8m} X2								
4	A ^{1m} +B ^{1m} +T ¹							
	C ^{2m} +T ²							
	D ^{4m} +T ³							
5	A ^{1m} +T ¹							
	A ^{2m} +T ¹							
	Terennüm ²							
6	A ^{1m}							
	B ^{2m}							
	C ^{3m}							
	D ^{4m}							
	E ^{5m}							
	Terennüm							
7	A ^{1m}	A ^{1m}						
	A ^{2m}	A ^{2m}						
	B ^{3m}	B ^{3m}						
	C ^{4m}	C ^{4m}						
	Terennüm							
8	A ^{1m}	A ^{1m} +T ¹						
	A ^{2m}	A ^{2m} +T ¹						
	A ^{3m}	A ^{3m} +T ¹						
	A ^{4m} +T ¹	A ^{4m} +T ²						
		Terennüm ³						
9	A ^{1m}	A ^{1m}	A ^{1m}					
	A ^{'2m}	A ^{'2m}	A ^{2m}					
	Ter. saz							
10	A ^{1m}	A ^{1m} +T ¹						
	B ^{2m}	B ^{2m} +T ²						
	Ter. saz	Ter. saz						
11	A ^{1m}	A ^{1m}						
	A ^{2m}	A ^{2m}						
	B ^{3m}	B ^{3m} X 2						
	A ^{'4m} + T ¹	A ^{'4m}						
12	Ter. saz							
	A ^{1m}							
	B ^{2m}							
	B ^{3m}							
	C ^{4m}							

Yapılan analiz sonucunda dört ayının dört selamında tespit edilen murabba biçim şemaları aşağıdaki gibidir:

Çizelge.17. Murabba Biçim Şeması

MURABBA	-a-	-a'-	-b-	-c-	-c'-	-c''-	-d-
	A^{1m+T^1}	A^{1m+T^1}	A^{1m+T^1}	A^{1m+T^1}	A^{1m+T^1}	A^{1m+T^1}	A^{1m+T^1}
	A^{2m+T^1}	A^{2m+T^1}	A^{2m+T^2}	A^{2m+T^1}	A^{2m+T^1}	A^{2m+T^1}	A^{2m+T^1}
	B^{3m+T^2}	B^{3m+T^2}	B^{3m+T^1}	B^{3m+T^1}	B^{3m+T^1}	B^{3m+T^1}	B^{3m+T^2}
	A^{4m+T^1}	A^{4m+T^1}	A^{4m+T^2}	A^{4m+T^1}	A^{4m+T^1}	A^{4m+T^1}	A^{4m+T^1}
						B^{5m+T^2}	
						A^{6m+T^1}	

Yapılan analiz sonucunda dört ayinin dört selamında tespit edilen nakış biçim şemaları aşağıdaki gibidir:

Çizelge.18. Nakış Biçim Şeması

NAK İŞ	-a-	-b-	-c-
	$A^{1m+B^{2m}+T^1+B^{2m}1/2}$	$A^{1m+B^{2m}+T^1}$	$A^{1m+B^{2m}+T^1}$
	$A^{3m+B^{4m}+T^1+B^{4m}1/2}$	$C^{3m+B^{4m}+T^1}$	

KAYNAKÇA

Karadeniz, Şirin (2013). *Mevlevi Ayinlerinin Kompozisyon Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, S , Karadeniz Güney, Ş , Altınel Çoban, N . (2018). XVII. Yüzyıl Üç Bestekârının Altı Âyin-İ Şerîfinin Müzikâl Analizi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3 (1), 79-90. DOI: 10.21733/ibad.2168

İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı Türk Musikisi Klasiklerinden Mevlevi Âyinleri, İstanbul 1934- 1937.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/beste-i-kadim>